

AKTUELNA PITANJA RAZVOJA VOJNOG ŠKOLSTVA

Smatra se da je obrazovanje i vaspitanje starešina — u školama, na kursevima i uz rad — najvažniji zadatak izgradnje oružanih snaga u miru. Pored mnoštva faktora koji opredeljuju takvu kvalifikaciju obrazovanja i vaspitanja starešina jeste i poznati, često u praksi provereni i dokazani stav da su jedinice onakve kakve su njihove starešine. Iako je ta tvrdnja suviše pojednostavljena, mislim da je u svojoj suštini tačna. Stoga nije čudno da neke zemlje, utvrđujući politiku izgradnje oružanih snaga, i zvanično definišu obrazovanje i vaspitanje starešina kao najvažniji zadatak. Ta teza, u stvari, i nije neko novo saznanje. Teorijski nju skoro niko i ne poriče. Međutim, ona se u praktičnoj primeni često dovodi u pitanje i to ponekad baš u onim elementima od kojih bitno zavisi, kao što su, na primer: kvalitet, uloga i status nastavnika, savremenost i usmerenost nastavnih planova i programa i sl.

O značaju obrazovanja i vaspitanja kadrova precizno se izjasnio i X kongres SKJ stavom da »radnici u udruženom radu moraju planski ovladati i ukupnom reprodukcijom kadrova kao jednom od najbitnijih i dugoročnih komponenti vlastitog razvoja«. Da bi naš vojno-školski sistem odgovorio tako značajnoj ulozi — pripremi kadrova za ONO — mora se stalno dograđivati i usavršavati. Zahvaljujući veoma brzom razvoju nauke i tehnike, promenama u ratnoj veštini i doktrini ratovanja, kvantitativnom i kvalitativnom uvećavanju saznanja u svim oblastima nauke i naučnih disciplina, inovacijama u metodama i tehnologiji nastavnog procesa, prirodno je da su stalno prisutna krupna teorijska i praktična pitanja usavršavanja obrazovno-vaspitnog rada sa starešinama, posebno usavršavanja vojnog školskog sistema.

Pored tih faktora koji konstantno deluju i razvoj vojnog školstva čine stalnim procesom, u ovom času postoji i nekoliko značajnih specifičnih faktora koji neka bitna pitanja daljeg razvoja našeg vojnog školstva čine aktuelnim i traže odgovarajuća teorijska i koncepcijska razrešenja. Među najvažnije od tih faktora spadaju: (1) Završena je jedna faza konstituisanja vojnog školstva na bazi Zakona o vojnim školama i naučnoistraživačkim ustanovama JNA; (2) X kongres SKJ postavio je precizne i veoma radikalne zadatke u oblasti celokupnog obrazovno-vaspitnog rada u društvu iz kojih proizlaze dve vrste zadataka i za vojno školstvo i to: prvo, vlastito reformisanje na bazi i u duhu odluka Kongresa i dr., usklađivanje naših rešenja sa promenama koje će nastati i koje se već sprovode u društvu. (3) Sada se već nalazimo u situaciji kad su dosta jasne ukupne potrebe kadrova za sve strukture sistema ONO, i po broju i po kvalifikacionoj strukturi, pa je, u vezi s tim, neophodno sagledati i definisati mesto i ulogu vojnih škola u pripremi svih a ne samo kadrova za potrebe oružanih snaga.

NEKE ZNAČAJNIJE OPŠTE KARAKTERISTIKE SADAŠNJEG STANJA VOJNOG ŠKOLSTVA U SVETU

Analizirajući aktuelna pitanja daljeg razvoja našeg vojnog školstva, korisno je da se sagleda i važnija strana rešenja i iskustava. Ovo utoliko pre, što je izrazita karakteristika sadašnjeg vremena da su mnoga čak fundamentalna rešenja vojnog školstva veoma slična ili skoro ista u većem broju zemalja. To se odnosi na vrste škola, stepene visokih vojnih škola, odnos opšteobrazovnih i vojnih predmeta, odnos opštevojnih i specijalističkih znanja, mesto i ulogu NIR-a u vojnim školama i više drugih pitanja.

Poznato je da su razlike o tim i drugim pitanjima do pre sedam i više godina bile vrlo velike. Čak su rešenja o nekim od tih pitanja bila i direktno suprotna. To je osobito bio slučaj u definisanju profila starešine, što predstavlja kamen temeljac svakog školovanja. Rešenja pojedinih zemalja o ovome bila su potpuno suprotna. Jedni su stajali na stanovištu *dualizma* u vezi sa ciljem školovanja, tj. paralelnog pripremanja starešina da se pored vojnog poziva osposobe i za još jedan. Valja reći da je u jednom periodu izrazitog rasta i uticaja liberalizma u našem društvu bilo pokušaja da se takav stav nametne i našem vojnom školstvu. Drugi su bili na stanovištu *isključivosti*, svodeći profil starešine na nivo zanatlije u okviru pojedine specijalnosti. Analitičari nekih zemalja u kojima

je za duži period vremena dominirao ovakav koncept školovanja ocenili su promašenom celokupnu strategiju školovanja. Po njima takvo školovanje stvaralo je starešine koji su umeli brzo i vešto da rade, ali koji nisu znali da misle.

Danas su se i o tome pitanju gledišta veoma približila, negde skoro izjednačila, pa i među zemljama koje pripadaju raznim vojnim blokovima i različitim društveno-političkim sistemima. Čak se i ideološko-političko obrazovanje dosta slično tretira, naravno sa različitim sadržajem i sa različitim tretmanom njegove vaspitne komponente.

Međusobni *odnos civilnog i vojnog školstva* u velikom broju zemalja ima nekoliko zajedničkih karakteristika.

Prva, to je težnja da se međusobno ispomažu i to na različite načine, počevši od zajedničkog angažovanja na pojedinim naučno-istraživačkim projektima, preko držanja u kursu svih nastavnih inovacija, pa do jasno definisane granice da vojni programi školovanja počinju tačno tamo gde su civilni stali sa određenom kategorijom polaznika bilo koga nivoa školovanja.

Druga, teži se ka uklapanju sistema vojnih škola u celokupni sistem školovanja u društvu i oslanjanju na njega. Taj proces, u poslednje vreme sve intenzivniji, ostvaruje se na nekoliko načina. U vojnim školama priprema se samo onaj kadar koji se ne može školovati u civilnim školama. Drugim rečima, sve one stručnjake koji su potrebni oružanim snagama, a mogu se školovati u civilnim školama, kao što su lekari, ekonomisti, građevinari i sl. školuju se u civilnim školama. U mnogim zemljama u civilnim školama se školuje najveći deo rezervnih vojnih starešina. Pored toga, ima dosta zemalja u kojima se na civilnim fakultetima školuje i deo aktivnih vojnih starešina. U tim slučajevima vojni deo programa je veoma značajan i njega utvrđuju odgovarajuće vojne institucije. Obično se kod primanja u aktivnu vojnu službu polažu još određeni ispiti ili se pohađaju odgovarajući kursevi koji ne mogu biti duži od 10 meseci.

Treća, sve više se izjednačuje nivo i komparativna vrednost vojnih i civilnih škola. To se odnosi i na naučnu i obrazovnu vrednost programskih sadržaja, i na metod, tehnologiju i materijalnu bazu nastave. Dok su u ranijem periodu civilne visoke škole u tim pitanjima bile znatno ispred vojnih, danas je to stanje bitno izmenjeno, tako da ima dosta zemalja u kojima vojne škole idu ispred civilnih. Paralelno s tim ide i proces normativnog regulisanja statusa vojnih škola u skladu sa kriterijumima koji vrede i za celokupni školski sistem u društvu.

Jedna veoma značajna pojava, koja u poslednje vreme sve više uzima maha, jeste da se u vojne škole za početne oficirske dužnosti primaju mladići sa veoma *različitim stepenom prethodnog obrazovanja*, pri čemu se samo definiše najniži stupanj prethodnog školovanja, koji je obično ravan našem srednjem obrazovanju. Budući da dominira stanovište po kome nije racionalno ponavljati već jednom savladano gradivo, to i vojne škole, koje pripremaju pitomce za iste početne oficirske dužnosti, različito traju — od dve do pet godina — u skladu sa prethodnim obrazovanjem — opštim ili vojnim. Ovakav sistem regrutovanja za vojne škole osobito se uspešno ostvaruje u zemljama koje su u civilnom školstvu realizovale sistem usmerenog obrazovanja.

U najvećem broju zemalja postoje uglavnom *tri nivoa školovanja* oficirskog kadra, sa približno istom namenom svakoga od njih. Glavni kriterijum podele na nivoe jeste priprema za odgovarajuće dužnosti po stepenima komandovanja. U skladu s tim je definisan obim, način i dubina izučavanja pojedinih grana ratne veštine.

Pored ta tri uobičajena nivoa školovanja, u nekim zapadnim zemljama postoje i tzv. škole nacionalne odbrane ili institucije sa sličnom namenom i imenom. Međutim, to se ne bi moglo smatrati nekim četvrtim nivoom školovanja oficirskog kadra, jer su ciljevi tih škola pretežno usmereni na razmatranje nevojnih oblasti (politike i ekonomike) sa stanovišta odbrane.

U okviru tako postavljenih sistema vojnih škola, u velikom broju zemalja, u poslednje vreme, izrazite su dve tendencije.

Prva, to je težnja da većina ili ceo oficirski sastav završi i drugi nivo visokog vojnog školovanja (u poređenju sa našim sistemom — to su komandno-štabne akademije). Donedavno to nije bio slučaj. Obično je taj nivo školovanja završavalo 30% do najviše 50% ukupnog oficirskog sastava. Došlo se do zaključka putem dugogodišnjih istraživanja i proveravanja na praktičnim dužnostima da su količina i kvalitet neophodnih znanja za uspešno obavljanje pojedinih dužnosti danas znatno veći nego što je to bilo juče. Smatra se, naime, da je svakom oficiru za uspešno obavljanje dužnosti komandanta bataljona (obično čina majora u najvećem broju zemalja), i odgovarajućih štabnih dužnosti u KoV-u, odnosno odgovarajućih dužnosti u ratnoj mornarici i ratnom vazduhoplovstvu, potrebno znanje koje se stiče u komandno-štabnim akademijama vidova. To se postiže putem redovnog ili vanrednog školovanja, putem skraćivanja vremena trajanja ovog nivoa školovanja ili na

neki drugi način. Posredno i mi smo prihvatili takav stav jer, kao što se zna, programi ispita za čin majora obuhvataju u suštini nešto skraćeno gradivo komandno-štabnih akademija.

Druga tendencija jeste smanjivanje ukupnog vremena trajanja redovnog školovanja. Poznato je da postojeći sistem vojnog školovanja sa pomenuta tri nivoa visokog školovanja, uz veliki broj kurseva, sa poslediplomskim studijama koje postoje u dosta zemalja, veoma dugo traje. Ekonomičnost školovanja meri se odnosom vremena trajanja školovanja i radnog veka. Taj odnos je veoma različit u pojedinim zemljama i kreće se od 1:3,5 u Sovjetskom Savezu do 1:7,3 u SR Nemačkoj.¹ Očigledno je da je savremeni razvitak nauke, tehnike, vojne misli i prakse nametnuo istovremeno dva protivrečna zahteva — prvi, da se brže uči i više radi i, drugi, da se više uči, jer se povećava broj i kvalitet obrazovnih informacija kojima treba vladati. Različito se u svetu rešava ova protivurečnost. Ipak, sve više dominira shvatanje da je ekstenzivno školovanje ne samo neekonomično već i po mnogo čemu neefikasno, tako da se makar oprezno i lagano teži ka smanjenju vremena trajanja redovnog školovanja. Ovu tendenciju istovremeno prati nekoliko vrlo značajnih mera koje treba da nadoknade smanjeno vreme redovnog školovanja. U prvom redu to je veći broj kurseva sa kraćim vremenom trajanja. Zatim, to je čitav niz mera na usavršavanju nastavnog procesa, počevši od radikalnog selektiranja programskih sadržaja, preko unapređenja metodike i tehnologije nastave, pa do uvođenja vrlo efikasnih nastavnih pomagala, što sve skupa racionalizuje i maksimalno intenzivira nastavu. Veoma značajna mera jeste i studiranje uz rad ili vanredno studiranje koje u više zemalja počinje da igra sve veću ulogu u ukupnom školovanju starešina.

U svim razvijenim školskim sistemima u svetu vojne škole su *glavni nosioci i osobito realizatori naučnoistraživačkog rada*, naročito u oblasti ratne veštine. Smatra se da je jedinstvo naučnog i nastavnog rada imperativ uspeha savremene nastave. To važi za nastavu u celini, pojedine oblasti nauka i naučnih disciplina, i za nastavnike svih ključnih predmeta. Da bi neko bio uspešan nastavnik u visokim vojnim školama, mora se baviti i naučnoistraživačkim radom.

Ovih nekoliko primera jasno potvrđuju da savremeni razvoj vojnog školstva u svetu, pored znatnih i razumljivih razlika, ima i dosta sličnosti. Te sličnosti su, kao što smo videli, u okviru jednog broja fundamentalnih pitanja. Nalazimo se u vremenu kad takav

¹ Za jednu godinu školovanja 3,5 godine rada u Sovjetskom Savezu odnosno 7,3 god. u SR Nemačkoj. Ovo se odnosi samo na oficire koji završavaju sve nivoe školovanja u svojoj zemlji.

trend sve više jača i izvesno će se i ubuduće nastaviti. Razloga za to ima više. Jedan od njih je u činjenici da se pri definisanju sopstvenih rešenja pažljivo proučavaju i iskustva drugih, o kojima se u današnje vreme relativno lako mogu dobiti potpune informacije.

Mi imamo svoje izrazite specifičnosti koje zahtevaju naša sopstvena rešenja i ne dozvoljavaju da se na bilo koga posebno ugledamo i njega sledimo. To, pre svega, proizlazi iz našeg društveno-političkog bića — iz samoupravnog socijalističkog sistema i nesvrstane, nezavisne spoljne politike — iz prirode koncepcije opštenarodne odbrane i iz posebne obaveze koje vojno školstvo u našoj zemlji ima prema svim strukturama sistema ONO. Zato mi moramo imati našu sopstvenu koncepciju školovanja i u okviru nje naša sopstvena rešenja osnovnih pitanja vojnog školskog sistema. Ali, istovremeno, to ne isključuje potrebu i obavezu da pažljivo pratimo šta se događa u svetu, kompariramo sa našim rešenjima i adekvatno koristimo saznanja drugih. Činjenica da se stavovi o mnogim bitnim pitanjima vojnog školstva u većem broju zemalja sve više približavaju, nalaže nam da se i mi prema tim pitanjima krajnje ozbiljno i pažljivo odnosimo.

NEKA AKTUELNA TEORIJSKA PITANJA DALJEG RAZVOJA NAŠEG VOJNOG ŠKOLSTVA

Celovite bazične teorijske postavke, od kojih je pošla politika i koncepcija našeg vojnog školstva — jedinstven i celovit sistem vojnog školstva; vojno-školski sistem kao integralni deo sistema obrazovanja i vaspitanja u društvu; definisanje ciljeva prema stvarnim potrebama broja i profila starešina; permanentno obrazovanje; jedinstvo naučnog i nastavnog rada; racionalnost i ekonomičnost; stalna modernizacija u skladu sa razvojem društva, nauke, tehnike, vojne misli i nastavnih inovacija; relativna stabilnost sistema i dinamična adaptabilnost — razrađene su i poznate. Zbog toga, ovde ću se ograničiti na razmatranje pitanja koja u sadašnjoj fazi razvoja vojnog školstva smatram aktuelnim.

Izbor pitanja o kojima ću izložiti svoje mišljenje bitno je opredeljen dostignutim razvojem našeg vojnog školstva. Zato bih samo podsetio, u najkraćim crtama, na osnovne karakteristike postojećeg stanja.

Razvijajući se zajedno sa razvojem i modernizacijom armije, razvojem koncepcije i sistema ONO, vojno školstvo se oformilo u jedinstven i celovit sistem, integrisan u sistem vaspitanja i obrazo-

vanja u društvu, ali i relativno specifičan i samostalan u meri u kojoj to zakoni oružane borbe i priroda vojne organizacije zahtevaju. Iako je u tom razvoju od posleratnih dana do danas bilo i određenih razumljivih lutanja, ipak je evolucija imala kontinuitet u usponu. Sadašnji sistem vojnog školstva i normativno je definisan Zakonom o vojnim školama i naučnoistraživačkim ustanovama JNA kao i nizom podzakonskih propisa. Time su uspešno realizovana dva bazična teorijska principa o izgradnji jedinstvenog sistema i njegovom uklapanju u celoviti sistem obrazovanja i vaspitanja u društvu.

Značajno dostignuće u dosadašnjem razvoju našeg vojnog školstva jeste da je usvojen koncept usmerenog obrazovanja. Iako su elementi toga koncepta prisutni od ranije, on je potpunije definisan i programski realizovan (naravno u startu) pre dve godine. Time su stvoreni objektivni uslovi da se odluke X kongresa SKJ o usmernenom obrazovanju u vojnim školama realizuju na višem stupnju nego što će to biti moguće u društvu, barem za narednih nekoliko godina.

Nastavni proces je značajno osavremenjen i modernizovan. Stvorena je veoma savremena nastavna materijalna baza, mada još neke škole zaostaju za objektivnim potrebama i mogućnostima. Metodika nastave je u poslednje vreme u centru pažnje, pri čemu se posebno naglašavaju vaspitna komponenta nastave i što veće aktiviranje pitomaca — slušalaca u nastavnom procesu.

Naučnoistraživačka funkcija visokih vojnih škola postaje sve značajnija. Istina, ona je do sada bila ograničena, uglavnom, za nastavne potrebe samih škola. Sada su visoke vojne škole na putu da postanu glavni realizatori naučnoistraživačkog rada iz oblasti ratne veštine, vojne andragogije i vojno-političkog rada za potrebe ne samo škola već i oružanih snaga, pa i društva u celini. Tako definisana naučna funkcija vojnih škola polazi od dva bitna faktora. Prvi, to je činjenica da nijedna druga armijska struktura ne raspolaže tolikim brojem visokokvalifikovanih vojnih stručnjaka i naučnih radnika, koji su, po prirodi svoga posla, upućeni na studiranja i istraživanja u vojnim naukama, kao što su to nastavnički kolektivi. Drugi, to je provereni i dokazani zahtev da nema kreativne nastave niti kreativnog nastavnika — naročito u nekim oblastima nastave kao što je to, na primer, teorija strategije ili rukovođenje i komandovanje — bez adekvatnih rezultata u naučnom istraživanju. Jačanjem naučne funkcije visokih vojnih škola i njenim dovođenjem u isti rang sa nastavnom funkcijom, uklapamo se u opšti, veoma pozitivan trend u svetu, o čemu je ranije bilo reči.

Otvoren je proces sagledavanja i definisanja mesta i uloge vojnih škola u pripremanju kadrova za potrebe svih struktura sistema ONO. Potrebno je izvršiti još i određena istraživanja da bi se ova izuzetno značajna i relativno nova oblast aktivnosti vojnog školstva i sistemski regulisala.

Najvažnije, pa zato i uvek aktuelno pitanje u vojnom školstvu, jeste *definisanje ciljeva školovanja* i to i u opštim prilazima i konkretno za pojedine vrste škola i nivoe školovanja. U celoj ovoj oblasti utvrđivanja ciljeva, posebno su aktuelna sledeća pitanja: (1) koje su tu fundamentalne, pa, prema tome, i relativno stabilne i trajne osnove od kojih se polazi u definisanju ciljeva školovanja; (2) u kojoj meri novine svih vrsta — od naučnih do nastavno-metodskih mogu uticati na izmenu ciljeva školovanja; (3) u kojoj meri pri definisanju cilja pojedinih vrsta i nivoa školovanja treba utvrđivati i funkcije za koje škole pripremaju starešine.

Na prvom mestu želim da istaknem stanovište da je za utvrđivanje ciljeva školovanja, koji će biti celishodni i stabilni sve dotle dok postoje isti osnovni uslovi koji su ih opredelili, neophodno definisati fundamentalne zahteve i principe od kojih treba poći. Pri tome, zahtevi i principi koji su i empirijski ispitani i provereni imaju mnogo veću vrednost od onih koji su samo spekulativnim metodom definisani. Polazeći od naših sopstvenih iskustava i upoređujući ih sa praksom i rešenjima relativno velikog broja drugih zemalja, smatram da je pri utvrđivanju ciljeva školovanja u svim vrstama i na svim nivoima vojnih škola potrebno polaziti od sledećih osnovnih zahteva: (1) Da se obrazuje i vaspita profil i lik starešine kako to traži Vrhovni komandant drug Tito: a) komunistu po ubeđenju i aktivan borac za razvoj i realizaciju politike SKJ, b) sposoban vojni stručnjak, c) svestrano razvijena ličnost našeg samoupravnog socijalističkog društva, sposobna da misli i stvara, da obrazuje i vaspitava sebe i druge; (2) Sticanje fundamentalnih i stručnih vojnih znanja koja daju bazu za obavljanje onog spektra dužnosti za koji je predviđen određeni nivo školovanja, kao i za dalje školovanje i samoobrazovanje; (3) Nešto usmerenije i potpunije pripremanje za prve neposredne dužnosti; (4) Za sve značajnije i složenije naredne dužnosti do sledećeg nivoa školovanja starešine pripremati putem kraćih namenskih kurseva.

Tako definisani zahtevi omogućuju da se dovoljno precizno utvrde konkretni ciljevi školovanja u svakoj vrsti škole posebno. Istovremeno, oni mogu biti veoma stabilni i trajni. Promene u nauci, tehnici, doktrini ratovanja ili nastavnom procesu mogu uticati

na inoviranja nastavnih planova i programa, možda i na preraspodelu i pomeranje određenih funkcija između ciljeva na pojedinim nivoima školovanja (kao, na primer, da li će priprema za funkciju komandira voda biti u domenu srednjih vojnih škola ili vojnih akademija, ili da li će priprema za funkciju komandanta bataljona biti u vojnim akademijama ili komandno-štabnim akademijama i sl.), ali one ne mogu bitno menjati fundamentalne zahteve utvrđivanja ciljeva školovanja. To je za praktičnu politiku veoma značajno, jer takav stav ne dozvoljava proizvoljnost i postupanje na bazi nekog momentalnog utiska ili pomodnog trenda. Na njemu se bazira poznati i po svojoj velikoj vrednosti dokazani princip stabilnosti vojnog školskog sistema.

Promene u fundamentalnim zahtevima utvrđivanja ciljeva školovanja opravdane su samo ako dolaze kao posledica bitno izmenjene koncepcije školovanja. Tako, na primer, ako bi se usvojila koncepcija dualizma s obzirom na cilj školovanja, ako bi, naime, naše vojne škole imale za cilj da pored vojne istovremeno pripremaju kadrove za još jednu drugu profesiju, onda bi, sasvim izvesno, neki već izneti fundamentalni zahtevi morali biti promenjeni.

Postoje mišljenja po kojima za drugi i treći nivo visokog vojnog školovanja, tj. za komandno-štabne akademije i školu narodne odbrane nije potrebno pa ni oportuno u odnosu na cilj školovanja definisati i sve funkcije u oružanim snagama za koje škola priprema starešine. Smatra se da to ne treba činiti iz dva razloga. Prvo, zbog toga što je, navodno, bolje definisati osnovnu materiju koja se na određenoj školi izučava kao što je, na primer, boj, operacija i sl. i, drugo, zbog toga što škola ionako ne može potpuno osposobiti starešine za sve dužnosti, za koje ih inače priprema. Mislím, da ti rezoni nisu prihvatljivi. Funkcije za koje određena škola priprema starešine ne određuju se na bazi gradiva koje se savlađuje u školi, već je postupak potpuno obratan. Prvo, valja utvrditi funkcije za koje škola priprema starešine, pa se u skladu s tim utvrđuju i programski sadržaji koji su neophodni baš za takve funkcije. Stav o tezi, da škola ionako ne može potpuno pripremiti starešine za sve funkcije koje bi se eventualno definisale ciljem školovanja sadržan je u fundamentalnim zahtevima za utvrđivanje školovanja, po kojima škola daje osnovna znanja za širi spektar dužnosti, a potpunije priprema samo za prve neposredne dužnosti na koje se ide po završetku škole. Neposredne pripreme za naredne dužnosti realizuju se učenjem uz rad i putem kraćih namenskih kurseva, ali sve se to zasniva

i nadograđuje na fundamentalna znanja koje je škola dala. Pored toga, smatram da nijedan nivo školovanja ne bi trebalo da sadrži programe koji su sami sebi cilj, odnosno koji direktno ili indirektno ne pripremaju starešine za određene dužnosti. Zbog toga, mislim da je pri utvrđivanju ciljeva svake škole neophodno precizno definisati funkcije za koje škola priprema starešine.

Pretvaranje utvrđenih ciljeva školovanja u adekvatne *nastavne planove i programe* jeste izuzetno značajan i delikatan posao od koga umnogome zavisi kako će se postavljeni ciljevi školovanja praktično realizovati. Zbog toga i u oblasti utvrđivanja nastavnih planova i programa ima pitanja, protivurečnih zahteva i dilema, od kojih su neki predmet stalnih istraživanja i rasprava. Posebnu pažnju zaslužuju sledeća pitanja: (1) odnos opšteobrazovnog i vojnog dela programa; (2) odnos opštevojnih i stručno specijalističkih znanja; (3) odnos teorijskog i primenjenog dela nastave; (4) principi i vreme inovacije nastavnih planova i programa; (5) odnos škole i trupe u pripremanju starešina za funkcionalne dužnosti, posmatran sa aspekta utvrđivanja nastavnih planova i programa.

Odnos opšteobrazovnog i vojnog dela programa zavisi od vrste i nivoa vojne škole. Ima, međutim, nekoliko opštih, zajedničkih postavki koje vrede za sve vrste i nivoe školovanja. (1) Pošto vojne škole pripremaju starešine za vojni poziv, to težište programa u svim školama mora biti na vojnom delu programa. (2) Vojni i opšteobrazovni deo programa međusobno se prožimaju i dopunjuju tako da čine dijalektičko jedinstvo. (3) Opšteobrazovni deo programa, pored svoje primarne namene, mora biti tako selektiran da je istovremeno posredno i u funkciji vojnog obrazovanja i vaspitanja.

Odnos opšteobrazovnog i vojnog dela programa u srednjim vojnim školama treba da obezbedi težište na vojnom delu programa, a istovremeno da opšteobrazovni deo bude na nivou prosečnog srednjeg obrazovanja u društvu. Izražen u procentima taj odnos treba da se kreće oko 40% opšteobrazovnog prema 60% vojnog dela programa. U razrešavanju ovog problema u srednjim vojnim školama postoje određene teškoće i zbog toga što u svetu obično nema sličnih srednjih vojnih škola sa kojima bi se moglo praviti makar kakvo poređenje. Naše srednje vojne škole imaju zadatak da pripremaju mlađe oficire, pored ostalog, i za funkciju komandira vodova. U drugim zemljama dužnost komandira voda je oficirska i za nju se priprema u vojnim akademijama. Izvesno je da će koncept usmerenog obrazovanja, koji se počinje realizovati u društvu, u dogledno vreme omogućiti bitnije promene u našem srednjem vojnom obrazovanju.

Odnos opšteobrazovnog i vojnog dela programa u vojnim akademijama ranijih godina veoma različito je uspostavljan. Nakon određenih lutanja, zatim opsežnih istraživanja i praktičnih proveravanja sprovedenih u toku mnogo godina, gledišta o tom pitanju su se veoma približila, moglo bi se reći skoro izjednačila u većini zemalja koje imaju razvijen vojni školski sistem. Odnos od oko 25 do 30% opšteobrazovnog prema 70 do 75% vojnog dela programa smatra se optimalnim rešenjem. Time se obezbeđuje, što se naših uslova i ukupnog vremena trajanja školovanja tiče, veoma solidno fundamentalno opštevojno i stručno specijalističko obrazovanje, zajedno sa opštim obrazovanjem na nivou ili čak iznad nivoa velikog broja visokih škola i fakulteta u društvu.

Na ostalim nivoima visokog vojnog školovanja opšteobrazovni sadržaji dolaze u obzir samo ukoliko su neophodni u funkciji vojnog obrazovanja, kao što su, na primer, planiranje kao funkcija rukovođenja ili metodologije naučnoistraživačkog rada i sl.

Dobro odmerenim odnosom opštevojnog i stručno specijalističkog dela programa valja obezbediti dva zahteva: (1) davanje opštevojne kulture koja bazično formira profil vojnog starešine i omogućava njegov dalji razvoj u širim relacijama vojne profesije; i (2) davanje fundamentalnih i aplikativnih stručno specijalističkih znanja koja formiraju vojnog stručnjaka u okviru svoga vida, roda, službe, specijalnosti. Zbog dosta značajnih razlika koje postoje u obimu i složenosti vojno-stručnih sadržaja vidova, rodova, službi i specijalnosti, odnosi između opštevojnog i stručno specijalističkog dela programa su veoma različiti po pojedinim vrstama i nivoima školovanja, tako da se kreću u srednjim vojnim školama oko 80:20, a u vojnim akademijama oko 75:25 u korist stručno specijalističkog dela programa.

Odnos teorijskog i praktičnog u vojnom delu nastave često je predmet rasprave u kojima nije retko sresti i ekstremna gledišta. Ona se obično svode na tezu da programi određenih škola i naročito metod njihovog izvođenja stvaraju samo teoretičare, nesposobne za praktične funkcije u trupi, odnosno suprotnu tezu po kojoj opet škole stvaraju samo zanatlije, a ne kompletne ličnosti sposobne i za kreativan rad, a ne samo za manje-više uspele zanatsku reprodukciju. Nema sumnje da se radi o veoma značajnom pitanju koje, u stvari, ima svoja dva aspekta — programski i metodski. Ponekad se u raspravama brkaju i međusobno zamenjuju ti aspekti, što ne može voditi pravim odgovorima na pitanje. Kad je reč o programskom aspektu, onda valja imati u vidu: (1) da odnos teorijskog i

primenjenog dela bitno zavisi od prirode vojnog predmeta i veoma je različit, i (2) da je nužno ostvariti dijalektičko jedinstvo i međusobnu povezanost i uslovljenost teorijskog i primenjenog dela programa, bez obzira kakav je njihov kvantitativni odnos izražen u vremenskim jedinicama. Što se tiče methodske strane ovoga pitanja, treba, pre svega, voditi računa da teorijski i primenjeni deo nastave sačinjavaju jedinstven nastavni proces, tako da se praktične radnje teorijski osmišljavaju, a teorijska znanja u praksi primenjuju, uvežbavaju i proveravaju. Ima mišljenja da se, na primer, 70% vojnostručnog dela programa Vojne akademije KoV treba da izvodi praktično na zemljištu.

Veoma čest kamen spoticanja na liniji odnosa škola — trupa jeste pitanje osposobljenosti pitomaca vojnih akademija za obavljanje prvih dužnosti po dolasku u trupu. Ima pojava da se ukupna vrednost škole meri isključivo tim kriterijumom. Bez sumnje, to je veoma važno pitanje i svaka jednostranost u njegovom tretiranju mogla bi imati negativne posledice. Naime, kad bi cilj vojnih akademija svih vrsta bio samo priprema pitomaca za prve dužnosti, onda bi one, što se programa tiče, mogle biti slične školama rezervnih oficira, možda nešto malo proširene. Međutim, njihov cilj je mnogo kompleksniji, o čemu je prethodno bilo govora. Da bi se ipak pitomci što potpunije pripremili za prve dužnosti po izlasku iz škole, od posebnog značaja su tri stvari: (1) Nastavnim planom i programom adekvatno obezbediti ostvarenje jednog od fundamentalnih zahteva da se pitomci potpunije pripreme za uspešno obavljanje prvih dužnosti. To se postiže izborom odgovarajućeg gradiva i njegovim lociranjem težišno u završnu godinu školovanja. (2; Potrebno je pažljivo postaviti, pripremiti i izvesti stažiranja. Pored programom utvrđenih stažiranja, treba praktikovati i druge forme uključivanja pitomaca u rad komandi i jedinica kao što je, na primer, učešće u taktičkim vežbama. (3) Veliku ulogu u pripremi pitomaca za uspešno obavljanje prvih dužnosti ima metod izvođenja nastave i to za sve vreme školovanja.

No, i pored svih tih mera treba jasno reći da ni jedna škola ne može sama potpuno pripremiti starešinu za uspešno obavljanje bilo koje dužnosti. To nikada ni jedna škola nije uspela niti će uspeti iz prostog razloga što se potpuna osposobljenost za dužnost ne može postići bez praktičnog obavljanja te dužnosti. Nije slučajno što se smatra da je svakome, pa i vrlo iskusnom starešini sa završenim svim nivoima školovanja, potrebno 6—12 meseci da bi potpuno ovladao novom dužnošću na koju dođe. Razume se, početniku je to još

potrebnije. Zbog toga neke armije, kao na primer francuska, prvu godinu rada na dužnosti i zvanično tretira kao sastavni deo školovanja, iako u toj godini nema nikakav drugi program rada osim obavljanja svoje funkcionalne dužnosti.

U nas je bilo pokušaja da se za mlade starešine, po dolasku u trupu, utvrdi i sprovede jedan dodatni posebni program rada koji je imao za cilj da im pomogne u ovlađivanju prvim dužnostima. To nije imalo uspeha niti ga može imati. Pored organizacijskih problema, izazvanih okolnošću da se u većem broju garnizona nađe samo po jedan ili dvojica takvih starešina, ima i drugih presudnijih razloga. Najvažniji je da mladom starešini nisu više potrebni programi koji bi ga upućivali i pokazivali mu kako će raditi, jer je on tako radio godinama u školi, već mu se mora omogućiti da praktično, obavljajući funkciju, uči. Dovoljno je raznih vrsta priprema, pokaznih zanimanja, seminara i sl., što se normalno izvodi sa svim starešinama u okviru redovne nastave i drugih aktivnosti. Dodatni programi i izdvajanja mladih starešina samo bi ih još više opteretili i otežali im posao.

Problem inovacije nastavnih planova i programa stalno je u centru pažnje. To je, svakako, uslovljeno objektivnom potrebom za inovacijama, ali često i nestrpljenjem, parcijalnim ili jednostranim pristupom celini problema. U razmatranju ovoga pitanja neophodno je naći pravu meru u pomirenju dva faktora koji suprotno deluju. Brzi razvoj nauke, tehnike, vojne misli, pa i nastavne tehnologije, zahteva stalne promene i u nastavnim planovima i programima. Sa druge strane, prava vrednost određenih nastavnih planova i programa potpuno se može proceniti tek u praktičnom radu na funkcionalnim dužnostima onih koji su se školovali prema njima. To je dugačko vreme i za srednje vojne škole i vojne akademije kreće se do 8 godina (4—5 godina školovanja, 3—4 godine rada), pa je za savremene uslove razvoja neprihvatljivo kao vremenska granica, posle koje bi se mogli bitnije menjati nastavni planovi i programi. Razume se, isto tako su neprihvatljive neprekidne promene nastavnih planova i programa, često neopravdane a još češće neusklađene sa stanovišta celine i koherentnosti.

Pravi put razrešenja ovih protivurečnosti jeste u primeni naučno zasnovane metodologije vrednovanja nastavnih planova i programa i njihove inovacije samo na bazi rezultata koji se tim putem dobiju. Osnove te metodologije i njena primena definisane su u nedavno objavljenom dokumentu »Smernice o vrednovanju nastavnih planova i programa vojnih škola«.

Idejnost u nastavi uvek je aktuelna tema. Ovo zbog toga što je njen obrazovni i osobito vaspitni značaj izuzetan. Potpunija obrada ove teme zahteva znatno više prostora. Ograničiću se, stoga, na pokušaj da izložim stavove o nekoliko fundamentalnih pitanja idejnosti nastave u vojnim školama.

Idejnost ne znači samo ideološku i političku angažovanost, niti se pak sadržajno svodi samo na program ideološko-političkog obrazovanja. To je znatno širi i kompleksniji pojam i sastoji se od tri osnovne komponente: (1) mesta, uloge i načina tretiranja marksističke ideologije u ukupnom obrazovno-vaspitnom radu; (2) adekvatnog tretiranja KONO; i (3) naučnog i stručnog tretiranja svih programskih sadržaja u vojnim školama.

Mesto i uloga marksističke ideologije u ukupnom obrazovanju i vaspitanju je fundamentalna. Njome se postiže: (1) formiranje marksističkog pogleda na svet kao filozofske osnove političkog opredeljenja i aktivnosti na liniji politike SKJ; (2) razumevanje filozofske osnove KONO; (3) razvijanje celovite, misaone i slobodne socijalističke ličnosti. Sadržajno i metodsko izučavanje marksizma u vojnim školama trebalo bi ostvarivati na nekoliko načina: (1) Sadržaji svih predmeta, metod njihovog prezentiranja i metod njihovog usvajanja mora bazirati na marksizmu i njegovom dijalektičkom metodu; (2) Predmeti ideološko-političkog obrazovanja čine, svakako, okosnicu ovladavanja marksističkom ideologijom. Oni su na svim nivoima vojnog školovanja, sa stanovišta sadržaja i vremena datog za njih, veoma dobro postavljeni. Znatnije poboljšanje trebalo bi ostvariti u načinu na koji se savlađuje gradivo, pri čemu bi naročito pažnju valjalo posvetiti vaspitnoj strani izučavanja i posebno primeni dijalektičnog metoda u oblasti vojnih nauka; (3) Određene sadržaje marksističke teorije treba ugraditi u druge opšteobrazovne i vojne predmete. Ovaj način izučavanja marksizma za sada je najmanje razvijen. Ovde nije reč samo o primeni dijalektičkog načina mišljenja u svim ostalim naučnim disciplinama, već o adekvatnom inkorporiranju programskih sadržaja marksističke teorije u druge srodne naučne oblasti i discipline.

Druga značajna komponenta celovitog pojma idejnosti nastave vezana je za naučno zasnovano, filozofski i idejno angažovano izučavanje KONO. Konceptija opštenarodne odbrane u svim njenim elementima predstavlja glavni sadržaj nastavnih programa u svim vojnim školama. Razumevanje stvarne vrednosti KONO, kao nepobedive doktrine, moguće je samo ako se to njeno svojstvo i naučno dokaže. Takav način naučno fundiran — izučavanja KONO ima

ogromnu idejnu, političku i moralnu vrednost. Može se sa sigurnošću ustvrditi da je to upravo onaj slučaj o kome je Marks govorio da ideje kada ovladaju ljudima postaju materijalna snaga. To su pokazala naša iskustva i iskustva drugih. Zato ova komponenta idejnosti nastave u vojnim školama čini sa onom prvom — izučavanjem marksizma — nedeljivu celinu.

Visoki naučni i stručni nivo nastave bitno utiče — obrazovno i vaspitno — na ukupno formiranje ličnosti starešine, na nivo njegovih znanja, na način mišljenja, na stvaranje uverenja o vrednosti pojedinih kategorija naše ratne veštine. Zato je kvalitet naučne i stručne strane celokupne nastave, isto tako, značajna komponenta celovitog pojma idejnosti u nastavi.

NEKA AKTUELNA SISTEMSKA PITANJA DALJEG RAZVOJA VOJNOG ŠKOLSTVA

Ostvareni razvoj sistema vojnog školstva i njegova vrednost u praksi proverena upućuju da se dalji razvoj kreće u pravcu njegove dogradnje na bazi novih zahteva i novih saznanja, a ne u pravcu njegove neke suštinske izmene. Za usmerenost teorijskih istraživanja i za praktično postupanje u pitanjima sistema vojnih škola, to je fundamentalno opredeljenje i orijentacija. U okviru takvog opredeljenja zadržaću se samo na nekoliko aktuelnih pitanja dogradnje vojnog školskog sistema i njegove uloge.

Najpotpunija i najaktuelnija pitanja dogradnje sistema vojnih škola vezana su za obaveze vojnog školstva *prema obuci kadrova za potrebe ONO u svim strukturama društva*, kao i za usklađivanje sistema vojnog školstva sa promenama koje se prema odlukama X kongresa SKJ sprovode u sistemu obrazovanja i vaspitanja u društvu.

Uloga vojnih škola u pripremanju kadrova za potrebe svih struktura sistema ONO i do sada je bila značajna. Uбудućе, mislim, da bi trebalo da bude još mnogo značajnija, pa je, u skladu sa tim, potrebno i sistematski jasnije definisati i razraditi ovu funkciju vojnih škola. Taj veoma složen posao obuhvata nekoliko bitnih pitanja.

1. Definisanje broja i profila kadrova za potrebe ONO u svim strukturama društva.

2. Definisanje programskih sadržaja koje određeno mesto i utvrđeni profil kadrova traži i to i na opštem i na stručno-specijalističkom planu. Ovo drugo je krupan i složen posao.

3. Definisanje organizacionih formi i načina obučavanja. Glavne organizacione forme i načini obuke mogu biti: kursevi raznih namena, različitih sadržaja i vremena trajanja; učešća na vežbama zajedno sa jedinicama i komandama oružanih snaga, odnosno organizovanje i izvođenje samostalnih vežbi pojedinih struktura sistema ONO; smerovi ONO na fakultetima; izučavanje predmeta »odbrana i zaštita« u srednjim školama i »osnovi ONO SFRJ« na višim školama i univerzitetima; ugrađivanje materije od interesa za ONO u sve ostale standardne predmete u srednjim, višim i visokim školama.

Na tim osnovama utvrđen i razrađen sistem pripreme kadrova za potrebe odbrane u strukturama van oružanih snaga, staviće pred celokupni vojno-školski sistem veoma krupne obaveze. Posebno značajno angažovanje škola bilo bi u organizaciji i izvođenju kurseva, kao i u svim formama aktivnosti na fakultetima, višim i visokim školama, osobito u izvođenju vojnog dela programa na smerovima ONO.

U meri u kojoj se koncept usmerenog obrazovanja u društvu realizuje, biće moguće, a i potrebno, izvršiti određene promene sistemskog karaktera u srednjim vojnim školama i vojnim gimnazijama. Za sada se ne bi mogla preciznije sagledati priroda svih promena, ali se može pretpostaviti da se mogu odnositi na sadržaj programa, vreme trajanja i na međusobni odnos srednjih vojnih škola i vojnih akademija.

Postojeća *tri stepena visokog vojnog školovanja* — VA, KŠA, ŠNO u praksi su potpuno potvrdila svoju vrednost i opravdanost. Takva rešenja, u suštini, imaju skoro svi razvijeni vojni školski sistemi u svetu. Određene relativno ograničene promene mogu se kreirati samo u dva pravca: (1) Potpunije korelacije nastavnih programa, eliminisanje svakog međusobnog preklapanja i ponavljanja; (2) Nešto drukčije granice između pojedinih stepena školovanja.

U tom pogledu sada je najaktuelnija teza da se bataljon kompletno izučava u Komandno-štabnoj akademiji, tako da prva funkcija za koju bi ona pripremala pitomce bude funkcija komandanta bataljona. Razloga za to ima više. Bataljon je osnovna taktička jedinica za koju se nije moguće potpuno pripremiti u prvom osnovnom stepenu školovanja (vojnoj akademiji) zbog ukupnih ciljeva početnog bazičnog školovanja. Pored toga, prođe relativno duži period vremena od završetka vojne akademije do dolaska na dužnost komandanta bataljona. U jednom periodu vremena smatralo se da program komandno-štabne akademije ne bi trebalo da obuhvata izučavanje bataljona, da je, naime, puk ta najniža je-

dinica sa kojom treba da počne program komandno-štabne akademije. Ovakvo gledanje je dolazilo kao posledica, pored ostalog, i jedne inercije koja svoj koren ima još u vremenu kad treći stepen školovanja — ratna škola, odnosno škola narodne odbrane — nije postojao, pa se u višoj vojnoj akademiji (kako se u to vreme zvala komandno-štabna akademija) potpunije izučavala i operativna veština. Tako smo u jednom vremenu bili u situaciji da se bataljon nije celovito izučavao ni u jednom stepenu redovnog školovanja. To je bila, naime, i jedina standardna formacija u organizaciji oružanih snaga koja se nije potpuno izučavala u nekom od redovnih stupnjeva vojnog školovanja. Da bi se izbegao taj nedostatak u sistemu školovanja, pribeglo se formiranju kurseva za komandante bataljona.

Savremeni razvoj vojno-školskog sistema, a posebno trećeg stupnja (ŠNO), kao i uočena potreba da svaki viši oficir ima obrazovanje iznad onoga koje daje početno visoko školovanje (VA), pomerio je programe komandno-štabnih akademija u dva pravca. Oslobađa ih više sfere operatike (to preuzima ŠNO) i spušta ih niže u taktiku i, drugo, u odnosu na godine starosti, ranije se upućuju starešine u komandno-štabnu akademiju. Tako već sada imamo situaciju da najveći broj slušalaca, po završetku komandno-štabne akademije KoV, odlazi na dužnost komandanta bataljona.

Imajući sve to u vidu, kao i mnoge druge faktore, očigledno je da izučavanje bataljona treba locirati u program komandno-štabnih akademija.

Značajno pitanje dalje dogradnje i usavršavanja sistema vojnog školstva vezano je za *utvrđivanje mesta i uloge poslediplomskih studija*, posebno iz oblasti ratne veštine. Postavlja se pitanje gde je mesto poslediplomskim studijama, kad već imamo tri nivoa visokog vojnog školovanja? Da li će tu biti preklapanja programa, ili se, možda, operativna veština i strategija nedovoljno temeljito izučavaju u komandno-štabnim akademijama i školi narodne odbrane, pa ima mesta i za naknadno, potpunije i dublje studiranje? Ako pravimo upoređenje sa sistemom visokog školstva u društvu, opet ne možemo dobiti pravi odgovor. Naše vojne akademije, po ekvivalentnoj vrednosti programa i vremenu trajanja, odgovaraju fakultetima u društvu. Tako su i zakonski definisane. Međutim, mi za razliku od društva imamo još dva nivoa visokog školovanja, koji traju 3—4 godine, pa se postavlja pitanje — zar oni ne predstavljaju poslediplomski studij?

Komparacijom sa sistemom školovanja u društvu ne možemo doći do pravog odgovora o mestu i ulozi poslediplomskih studija u

sistemu vojnog školstva, zbog toga što vojni školski sistem, pored zajedničkog sa sistemom visokog školstva u društvu, ima i svojih izrazitih specifičnosti. Pravi odgovor na pitanje jeste u različitoj nameni postojećih nivoa školovanja i poslediplomskih studija. Osnovna namena sva tri standardna nivoa visokog vojnog školovanja jeste, pored opšte pripreme za poziv oficira oružanih snaga, neposredno pripremanje za određeni spektar konkretnih dužnosti koji je u postojećoj organizaciji oružanih snaga veoma širok i kreće se od čete do armije. Osnovna namena poslediplomskih studija jeste priprema i osposobljavanje za naučnoistraživački rad.

Što se tiče programskih sadržaja iz oblasti ratne veštine u komandno-štabnim akademijama vidova izučava se potpuno i temeljito taktika i delimično operativna veština, a u školi narodne odbrane potpuno i temeljito viša sfera operativne veštine i strategije u celini. Škola narodne odbrane obezbeđuje potpuno vladanje svim granama ratne veštine i sa toga stanovišta nema potrebe za bilo kakvim novim stupnjem školovanja. Iako ta znanja čine solidnu bazu i za naučnoistraživački rad u oblasti ratne veštine, ona ipak za tu vrstu aktivnosti nisu dovoljna, jer se u školi narodne odbrane ne mogu temeljito savladati i metodi naučnog istraživanja. Iz toga, dakle, proizlazi da težište programskih sadržaja na poslediplomskim studijama iz ratne veštine jeste na metodologiji ratne veštine, na naučnoistraživačkim metodama i njihovim primenama u istraživanju konkretnih i aktuelnih pitanja i problema ratne veštine, osobito onih koji su vezani za budući razvoj ratne veštine, vojne organizacije, rukovođenja i komandovanja itd.

Prema tome, poslediplomski studij nije neki četvrti stupanj u visokom vojnom školovanju koji bi bio iznad škole narodne odbrane, već on ima specifičnu namenu pripremanja kadrova za naučnoistraživački rad.

Vanredno školovanje sve više postaje izuzetno važna karika u sistemu obrazovanja i vaspitanja starešina. Ranije se smatralo da ovakav način školovanja nije izvodljiv, a ni potreban jer se, navodno, redovnim putem školuje onoliko starešina koliko to formacija zahteva, odnosno da se programski sadržaji bilo koga nivoa ili vrste vojne škole ne mogu uspešno savladati vanrednim školovanjem, pre svega zbog izrazite potrebe za praktičnim i timskim radom. Iz tih razloga vanredno školovanje u nas još uvek nema svoje pravo mesto.

Što se tiče mogućnosti da se program vojnih škola savlada vanrednim putem, valja reći da je dosadašnja praksa, naša a i praksa armija drugih zemalja, potpuno potvrdno odgovorila na to pitanje.

Čak su i ispiti za čin majora, koji, kao što se zna, sadrže nešto skraćeni program komandno-štabnih akademija vidova, dokazali mogućnost vanrednog školovanja. Razume se da će određene aktivnosti škola kao što su seminari, određeni broj vežbi i sl. doprineti još uspešnijem savlađivanju programa.

U odnosu na tezu da se formacijske potrebe obezbeđuju redovnim školovanjem, lako je videti da je za kadrovsku politiku mnogo bolje ako za svako formacijsko mesto ima po dva ili više kandidata sa odgovarajućom školskom spremom, umesto samo jednoga. U tom slučaju moguća je prava selekcija, što inače treba da bude jedan od bitnih principa kadrovske politike. Pored toga, korisnije je da se veliki broj starešina koji žele da uče orijentišu na završavanje visokih vojnih škola, nego na završavanje raznih civilnih fakulteta i škola, pogotovo onih koji nemaju osobiti značaj za posao koji obavljaju određeni starešina.

Smatram da su se stekli svi osnovni objektivni uslovi koji omogućavaju da vanredno školovanje u nas postane značajna karika u celovitom sistemu obrazovanja i vaspitanja kadrova. Štaviše, vanredno školovanje bi trebalo podsticati i stimulirati. U skladu sa kapacitetima i mogućnostima vojnih škola, vanredno školovanje bi trebalo omogućiti svima koji to žele uz uslov da to svojim radom na funkcionalnim dužnostima zaslužuju. Takva orijentacija je u skladu sa odlukama X kongresa SKJ o sve većoj potrebi obrazovanja uz rad.